

Barne- og familiedepartementet

Kopi: Helse- og omsorgsdepartementet

Vår ref.: 07_21

Deres ref.: 21/21

Dato: 1.6.2021

Høringsuttalelse: Ny barnelov

Vi viser til *NOU 2020: 14 Ny barnelov* som er sendt ut på høring. Bioteknologirådet har etter avtale med Barne- og familiedepartementet fått utsatt høringsfrist til 1. juni 2021.

Bioteknologirådet har diskutert saken på sine møter den 25. mars og 20. mai 2021.

Barneloven og bioteknologiloven danner til sammen det rettslige rammeverket for hvordan man kan bli foreldre til et barn, med unntak av adopsjon. Rådet har i sin diskusjon hovedsakelig konsentrert seg om spørsmål som gjelder etablering av foreldreskap. Foreldreskap kan defineres genetisk, biologisk, sosialt og rettslig. Rådet har tatt stilling til barnelovutvalgets lovforslag om adgang til å innhente biologisk materiale for å fastsette farskap. Rådet har videre diskutert om myndighetene bør opplyse barn om at det er donorunfanget, ettersom dette er et spørsmål barnelovutvalget reiser. I tillegg peker rådet på noen flere problemstillinger knyttet til barns rett til informasjon om genetisk opphav og etablering av foreldreskap, herunder blant annet utviklingen innenfor bruk av private DNA-tester.

Bioteknologirådet merker seg barnelovutvalgets anbefaling om at forholdet mellom regelverkene i bioteknologiloven og barneloven bør bli særskilt utredet under arbeidet med lovproposisjon om ny barnelov, ettersom utvalget ikke har hatt kapasitet til dette¹. Utvalget peker spesielt på endringene i reglene for assistert befruktning vedtatt sommeren 2020.

Bioteknologirådet anbefaler at forholdet mellom bioteknologiloven og barneloven blir fullstendig klarlagt i det videre arbeidet med lovproposisjon om ny barnelov. Spesielt gjelder dette rettslige konsekvenser av forskjellige former av foreldreskap etter bioteknologiloven. I forbindelse med behandlingen av bioteknologiloven fattet Stortinget også et vedtak om å forby genetisk testing av barn utenfor helsetjenesten². Et eventuelt forbud vil da regulere foreldre som gentester sine barn på nettet. Bioteknologirådet vil peke på at barnelovutvalget ikke har vurdert om oppfølgingen av dette anmodningsvedtaket vil ha relevans for barneloven. En arbeidsgruppe i regi av Helsedirektoratet jobber med å følge opp dette vedtaket med frist til Helse- og omsorgsdepartementet 1. oktober.

¹ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 118.

² Prop. 34 L (2019-2020), Innst. 296 L (2019-2020), Lovvedtak 104 (2019-2020), Vedtak nr. 612.

1. Oppsummering av Bioteknologirådets anbefalinger

Et samlet Bioteknologiråd mener at barneloven bør gi adgang til å innhente tilgjengelig biologisk materiale/DNA-profil i en farskapssak for retten, selv om disse etter andre lover ikke skal utleveres. Rådet har forståelse for at bruk av DNA fra et register er en inngripen i individets personvern, men vurderer at hensynet til barns interesser i dette tilfellet likevel er mer tungtveiende. Rådet påpeker at biologisk materiale/DNA-profil kun bør bli utlevert til bruk i eventuell farskapssak hvis dette materialet ikke kan skaffes til veie på annen måte. Muligheten for at slikt materiale kan bli utlevert bør fremgå av lover om biobanker og registre eller av informasjonsmateriale.

Etter bioteknologiloven har foreldre som har benyttet sæd- eller eggdonasjon en sanksjonsfri plikt til å fortelle barnet hvordan det har blitt til. Barnelovutvalget skriver i sin utredning at *myndighetene* i tillegg bør ha en opplysningsplikt etter bioteknologiloven.³

Et samlet Bioteknologiråd mener at det er viktig at foreldre er åpne ovenfor barnet om at det har blitt til ved donasjon.

Et flertall på elleve av Bioteknologirådets medlemmer mener at åpenhet om unnfangelsen er en fordel for alle parter, og at dagens regelverk med informasjonsplikt for foreldre er tilstrekkelig til å ivareta barnets interesse av informasjon. Disse medlemmene mener at ordningen bør evalueres etter en tid.

- Et mindretall på fire støtter barnelovutvalgets forslag om at myndighetene også skal opplyse barnet om at det har blitt til gjennom sæd- eller eggdonasjon. Dette vil i større grad sikre at barnet får informasjonen det har krav på.

Bioteknologirådet vil peke på utfordringer knyttet til at barn som er blitt til ved surrogati i utlandet havner utenfor norsk lovverk. Rådet etterlyser en nærmere vurdering av hvordan hensynet til barnets beste i saker om surrogati i utlandet ivaretas. Samtidig ser rådet at det er problematisk at en eventuell oppmykning av lovverket kan gi signaleffekt om at det er godtatt å inngå avtaler om surrogati i utlandet.

Bioteknologirådet vil videre nevne at barnelovutvalget ikke har sett hen til den nye tilgangen på opplysninger om biologiske bånd som private DNA-tester har ført til. Oppkomsten av private slektskapstester har gitt en ny mulighet til å finne halvsøsken og genetiske foreldre. Enten man bevisst leter etter genetiske foreldre/halvsøsken, eller finner ut som en overraskelse. Private DNA-tester er lett tilgjengelige på nett, uavhengig av når man etter loven har rett til å vite.

Et samlet Bioteknologirådet anbefaler at forholdet mellom bioteknologiloven og barneloven blir fullstendig klarlagt. I forbindelse med behandlingen av bioteknologiloven fattet Stortinget også et vedtak om å forby genetisk testing av barn utenfor helsetjenesten. Et eventuelt forbud vil da regulere foreldre som gentester sine barn på nettet.

³ NOU 2020:14 Ny barnelov, s. 138.

2. Om adgangen til å innhente biologisk materiale for å fastsette farskap

I en farskaps sak kan retten etter barneloven gi pålegg om at en farskapskandidat må avgi en egnet prøve til DNA-analyse. Dersom en farskapskandidat er død eller utilgjengelig, åpner barneloven for at retten kan bruke biologisk materiale eller prøver som tidligere er tatt av ham. Mulige kilder for å innhente DNA-profiler/biologisk materiale til dette formålet er for eksempel politiets DNA-register og biobanker. Barneloven åpner i dag ikke for tilfeldige søk etter mulig far i politiets register eller en biobank. Spørsmålet som her diskuteres, er hvorvidt man skal kunne benytte DNA-profiler/biologisk materiale innhentet for andre formål, til å få bekreftet eller avkreftet en på forhånd identifisert farskapskandidat, hvor vedkommende er død eller utilgjengelig.

Når det innhentes DNA-profiler/biologisk materiale fra en biobank eller et register, kan hensynet til barnets rett til å vite hvem dets far er, stå i motsetning til hensynet til personvern, som inkluderer kontroll over eget biologiske materiale og informasjon avledet av dette. I rettspraksis har hensynet til å få fastsatt riktig farskap blitt tillagt stor vekt. Høyesterett konkluderte i 2013 med at biologisk materiale fra en avdød person som var lagret i en biobank kunne kreves utlevert etter barneloven, selv om behandlingsbiobankloven stenger for slik utlevering.⁴ I en sak fra 2018 kom Høyesteretts ankeutvalg (under dissens 2-1) til at politiets DNA-register kunne brukes for å avkrefte farskap i en situasjon hvor far hadde ukjent oppholdssted.⁵

Barnelovutvalget peker på behovet for å klargjøre i loven forholdet mellom barneloven og politiregisterloven; i hvilken grad den ene loven går foran den andre. Politiregisterloven § 12 slår fast at opplysningene i registeret kun skal brukes i strafferettspleien. Barneloven § 24 sier samtidig at om en mulig far til et barn er død eller utilgjengelig av annen grunn, kan retten bruke biologisk materiale eller prøver som tidligere er tatt av ham.

Barnelovutvalgets lovforslag

Flertallet i barnelovutvalget foreslår at adgangen til å innhente biologisk materiale gis en begrensning som innebærer at slikt materiale bare kan innhentes når det ikke er i strid med annen lov⁶. Lovforslaget vil innebære at politiregisterloven § 12 går foran. Flertallet viser til et høringsnotat fra Justis- og beredskapsdepartementet (JD), hvor det foreslås presiseringer som skal hindre at opplysninger fra politiets DNA-register skal kunne brukes til å fastsette farskap etter barneloven⁷. Argumentene JD fremmer i notatet, og som flertallet i barnelovutvalget vektlegger, omtales nærmere nedenfor.

Utvalgets mindretall mener derimot «at barneloven bør ha en unntaksfri hjemmel som går foran andre lover, og som gir adgang til å innhente opplysninger selv om disse etter andre lover ikke skal utleveres.»⁸ Sentralt for mindretallet er at en DNA-prøve for analyse ikke krever samtykke etter barneloven når far er tilgjengelig. Utvalget skriver at «Det kan derfor fremstå paradoksalt dersom de allerede innhentede DNA-prøvene skal nyte sterkere vern enn en fysisk person.»⁹

⁴ Rt-2013-565.

⁵ HR-2018-2241-U

⁶ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 151.

⁷ Justis- og beredskapsdepartementet 2020: Høringsnotat om endringer i politiregisterloven og politiregisterforskriften, s. 27, 28.

⁸ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 152

⁹ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 152

Formålsutglidning og personvern hensyn knyttet til politiets DNA-register

Justis- og beredskapsdepartementet (JD) påpeker at i politiets DNA-register er terskelen for registrering svært lav. Begrunnelsen for dette er at politiet på denne måten får et godt verktøy til å kunne bekjempe kriminalitet. Det kreves ikke mer enn at man blir ilagt straff for en lovovertrødelse som kan medføre frihetsstraff, og slettefristen er fem år etter at vedkommende er død.¹⁰ JD skriver:

Slik departementet ser det er en slik vid adgang til registrering bare akseptabel og forholdsmessig dersom den ledsages av tilsvarende strenge regler for utlevering av opplysningene og bruk til andre formål. Dersom det åpnes for bruk av opplysningene til andre formål, vil den vide registreringsadgangen kunne innebære et uforholdsmessig inngrep etter Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8.¹¹

JD viser til Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), artikkel 8 som lyder:

1. Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse.
2. Det skal ikke skje noe inngrep av offentlig myndighet i utøvelsen av denne rettighet unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.

JD peker på høyesterettskjennelsen fra 2018, nevnt innledningsvis, om at politiets DNA-registeret kan brukes for å avkrefte farskap i en situasjon hvor far hadde ukjent oppholdssted. Departementet skriver at Kripos etter denne avgjørelsen har fått inn flere farskapsaker. Og videre at: «dette viser at kjennelsen har blitt tolket av underrettene til å gjelde også farskapsaker hvor innhenting av DNA fra far var mulig».¹²

Det kan argumenteres for at bruk av politiets DNA-register i farskapsaker er problematisk av hensyn til den straffedømtes personvern. Justis- og beredskapsdepartementet mener videre at en formålsutglidning ved at opplysningene tillates brukt i farskapsaker, kan innebære at man må vurdere å innskjerpe reglene om registrering og sletting. En mer begrenset registreringsadgang vil igjen svekke politiets mulighet til å bekjempe kriminalitet.

JD poengterer også at det i ytterste konsekvens kan pålegges utlevering av registrerte *referanseprofiler* i DNA-registeret. Dette er personer som ikke er mistenkt for straffbare forhold, men profilene brukes for å eliminere spor som finnes på et åsted. Det gjelder for eksempel ansatte i politiet og analyseenheter eller andre som kommer i kontakt med åstedet eller bevismateriale. Registrering baserer seg på frivillighet. Departementet frykter at dersom disse profilene skal kunne utleveres i farskapsaker, ville det være fare for at personene ikke lenger vil samtykke til å la seg registrere. Politiet vil dermed miste et viktig verktøy i etterforskningen.¹³

Bioteknologirådets diskusjon

Formålsutglidning og personvern hensyn knyttet til behandlingsbiobankloven

Barnelovutvalgets flertallsforslag medfører også at behandlingsbiobankloven § 15 går foran barneloven, ettersom denne krever samtykke fra vedkommende for at materialet skal utleveres. Her

¹⁰ Justis- og beredskapsdepartementet 2020: Høringsnotat, s. 27.

¹¹ Justis- og beredskapsdepartementet 2020: Høringsnotat, s. 27.

¹² Justis- og beredskapsdepartementet 2020: Høringsnotat, s. 25.

¹³ Justis- og beredskapsdepartementet 2020: Høringsnotat, s. 28.

er flertallet i barnelovutvalget usikre på om de samme hensynene som i vurderingen av tilgangen til politiets DNA-register bør gjelde. Utvalget skriver at «I den grad de folkerettslige forpliktelsene ikke stenger for en bruk av slikt materiale, mener flertallet at barnelovens regler som bidrar til foreldreskapsfastsettelse, klart må gå foran.»¹⁴ Utvalget mener at dette kan løses ved en endring i behandlingsbiobankloven § 15, der det gjøres et unntak fra kravet om samtykke for opplysninger til bruk for foreldreskapsfastsettelse etter barneloven.¹⁵

Formålet med behandlingsbiobankloven er blant annet å sikre at innsamling og behandling av materiale som inngår i en biobank foretas på en etisk forsvarlig måte «i samsvar med grunnleggende personvern hensyn, prinsipper om respekt for menneskeverd, menneskerettigheter og personlig integritet». Loven legger til rette for at materialet i en biobank kan benyttes til *helsemessige formål*. Her inngår bl.a. diagnostikk, medisinsk behandling og undervisning på en etisk forsvarlig måte. Videre kan biologisk materiale i biobanker brukes til medisinsk og helsefaglig forskning etter reglene i helseforskningsloven.

Bioteknologirådet vil gjøre oppmerksom på at det er utfordringer ved bruk av materiale fra biobanker til andre formål enn det som er tiltenkt etter behandlingsbiobankloven og helseforskningsloven. Barnelovutvalget finner tungtveiende hensyn for at politiets DNA-register ikke skal brukes i farskapsaker, men problematiserer i liten grad personvern hensyn og andre utfordringer som oppstår ved bruk av biobanker i farskapsaker. Bioteknologirådet ønsker derfor å løfte frem momenter knyttet til en eventuell formålsutglidning for behandlingsbiobankloven og helseforskningsloven, som bør vurderes.

Man kan argumentere for at de som inngår i politiets DNA-register, er idømt straff, og det å inngå i registeret er en del av denne straffen. Mennesker som har biologisk materiale i en biobank har derimot ikke gjort en straffbar handling som skulle tilsi at de bør miste selvbestemmelse over eget biologiske materiale.

Behandlingsbiobankloven og helseforskningsloven inneholder bestemmelser om at det skal være et frivillig og informert samtykke fra giveren av materialet. Om materiale brukes til et annet formål enn det er gitt samtykke til, vil det gå ut over det viktige tillitsforholdet mellom pasient og helsetjeneste. Bioteknologirådet vil også vise til personvernforordningen artikkel 6 som bl.a. sier at behandling av personopplysninger skal være gjennomsiktig og rettferdig. I dette ligger det at behandling av personopplysninger skal være forutsigbar for den registrerte og i tråd med hva det er gitt samtykke til. Dersom materiale fra biobanker skal kunne brukes i farskapsaker, vil Bioteknologirådet presisere at dette bør komme frem av informasjonsmateriell slik at man kan få et informert samtykke.

Om biologisk materiale som er samlet inn til helseformål også kan benyttes i farskapsaker for retten, kan dette muligens påvirke rekrutteringen til biobanker ved at folk reserverer seg. Lavere oppslutning vil igjen påvirke tilgang til biologisk materiale i bruk til forskning og metodeutvikling for helsebehandling.

Det kan også argumenteres med at det er problematisk om nødvendig helsebehandling knyttes opp imot bestemte vilkår som ikke er helsemessige, som f.eks. utgivelse av DNA i farskapsaker.

¹⁴ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 151.

¹⁵ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 151.

Argumenter for at barneloven bør ha forrang

Barnelovutvalgets flertall viser til den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), artikkel 8 som handler om rett til respekt for sitt privatliv. Det kan på den andre siden argumenteres med at det å bli far, er en aktiv handling som bør utløse en rett for barnet til å kjenne sitt biologiske opphav. Norge har videre internasjonale forpliktelser som er gjeldende i saker om fastsettelse av foreldreskap og hensynet til barns beste. Barnekonvensjonen artikkel 3 danner utgangspunktet for at barnets beste skal tas i betraktning etter norsk rett:

«Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.»

Barnekonvensjonen gjelder som norsk lov ved at den i 2003 ble tatt inn i menneskerettsloven, med forrang framfor andre lover. Barnekonvensjonen artikkel 7 slår videre fast at «alle barn, så langt det er mulig, skal ha rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem». Barnekonvensjonens artikkel 8 forplikter til å respektere barnets rett «til å bevare sin identitet, herunder statsborgerskap, navn og familieforhold som anerkjent av loven».

Som barnelovutvalgets mindretall vektlegger, er det i EMKs artikkel 8 om individets personvern, et krav om forholdsmessighet mellom formål og tiltak.¹⁶ Barnelovutvalgets mindretall vurderer at EMKs krav om forholdsmessighet mellom formål og tiltak oppnås når man vurderer dette i lys av barns rettigheter etter barnekonvensjonen.¹⁷

Bioteknologirådet vil påpeke at kunnskap om biologisk/genetisk opphav på flere måter kan være av helsemessig betydning. Kunnskap om biologisk/genetisk opphav kan være vesentlig for medisinsk diagnostisering og behandling.

Rådet mener Justis- og beredskapsdepartementets bekymring knyttet til formålsutglidning for politiets DNA-register kan virke noe overdrevet da det her er snakk om ytterst få tilfeller med en kjent farskapskandidat, men hvor vedkommende er død eller utilgjengelig. Man kan ha forståelse for at bruk av DNA fra et register er en inngripen i individets personvern, men vurdere at hensynet til barns og andres interesse i å få fastsatt foreldreskap likevel er mer tungtveiende. Denne avveiningen støttes også av tidligere høyesterettsavgjørelser nevnt innledningsvis.

Det kan være at andre løsninger, som for eksempel å innhente biologisk materiale gjennom gravåpning, er et minst like inngripende alternativ som bruk av et register. I et tilfelle hvor farskapskandidaten var død, konkluderte Høyesterett med at retten etter barneloven kan innhente biologisk materiale til en som er kistegravlagt.¹⁸

I en farskaps sak kan retten gi en farskapskandidat pålegg om å gi fra seg en DNA-prøve, og vedkommende kan føres med tvang til prøvetaking av politiet. Personvern hensynet må altså vike når far er tilgjengelig, og en DNA-prøve kan da tas uten samtykke. Det kan derfor stilles spørsmål ved rimeligheten av at fars personvern vektles tyngre i situasjoner hvor han er utilgjengelig, men hans DNA-profil kan hentes fra et register.

¹⁶ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 152.

¹⁷ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 152.

¹⁸ Rt. 2014 s. 585.

Bioteknologirådets anbefaling:

Et samlet Bioteknologiråd mener at barneloven bør gi adgang til å innhente tilgjengelig biologisk materiale/DNA-profil i en farskaps sak for retten, selv om disse etter andre lover ikke skal utleveres. Rådet har forståelse for at bruk av DNA fra et register er en inngripen i individets personvern, men vurderer at hensynet til barns interesser i dette tilfellet likevel er mer tungtveiende.

Bioteknologirådet påpeker at biologisk materiale/DNA-profil kun bør bli utlevert til bruk i eventuell farskaps sak hvis dette materialet ikke kan skaffes til veie på annen måte. Muligheten for at slikt materiale kan bli utlevert bør fremgå av lover om biobanker og registre eller av informasjonsmateriale.

3. Bør myndighetene opplyse barn om at det er blitt til ved bruk av donor?

Etter bioteknologiloven har foreldre som har benyttet sæd- eller eggdonasjon en sanksjonsfri plikt til å fortelle barnet hvordan det har blitt til. Dette var en endring som kom sommeren 2020.

Barnelovutvalget skriver i sin utredning at *myndighetene* i tillegg bør ha en opplysningsplikt etter bioteknologiloven.¹⁹ Utvalget viser til adopsjonsloven. Ved fylte 18 år får et adoptivbarn et informasjonsskriv fra myndighetene om retten til opplysninger og innsyn i sin adopsjonssak.

Utvalget skriver at foreldrenes informasjonsplikt etter bioteknologiloven «*får etter utvalgets syn liten betydning uten en plikt for myndighetene til å informere barnet om at det har blitt til ved assistert befruktning*²⁰».

Bioteknologirådets diskusjon

Barnelovutvalget reiser et viktig spørsmål. Bioteknologirådet er kjent med at også andre har tatt til orde for at det å innføre en plikt for foreldre ikke er nok. Synspunktet har blant annet blitt fremmet av medlemmer av Foreningen Donorunnfangede i Norge (DUIN), som ble stiftet i 2020.²¹

Forskning tyder på at åpenhet om biologiske bånd i familien er en fordel, og at det er bedre å informere tidlig enn sent.²² I sitt hørings svar om endringer i bioteknologiloven 2019 stemte rådet for regjeringens forslag om en sanksjonsfri informasjonsplikt.²³ Bioteknologirådet har i samme uttalelse ment at brudd på bestemmelsen ikke bør medføre straff.

¹⁹ NOU 2020:14 Ny barnelov, s. 138.

²⁰ NOU 2020:14 Ny barnelov, s. 138.

²¹ Dette ble sagt i en episode av Biotekpodden, Bioteknologirådets podkast, den 26. november 2020 og på Bioteknologidagen 21. april 2021.

²² Golombok, S., Readings, J., Blake, L., Casey, P., Mellish, L., Marks, A. & Jadv, V. (2011), "Children conceived by gamete donation: The impact of openness about donor conception on psychological adjustment and parent-child relationships at age 7». *Journal of Family Psychology* 25. s. 230, 239.

²³ Bioteknologirådet 27.06.2019. Høringsuttalelse om Helse- og omsorgsdepartementets forslag til endringer i bioteknologiloven, s. 9-10. <https://www.bioteknologiradet.no/filarkiv/2010/07/2019-06-27-Bioteknologiloven-lesevennlig.pdf>

Bioteknologirådet er delt i sitt syn på om myndighetene bør ha en informasjonsplikt ovenfor et barn som er donorunntanget. I det følgende belyses derfor argumenter for og imot dette spørsmålet

Et standpunkt er at det er tilstrekkelig at foreldrene har informasjonsplikt. Det er foreldrene som uansett best vurderer hvordan og når informasjonen bør gis, ettersom de kjenner barnet. Man bør oppfordre til en åpenhetskultur, men myndighetene bør ikke ha en inngripende rolle. Hvis man har en *sanksjonsfri* plikt for foreldrene blir det urimelig om myndighetenes informasjonsplikt skal være en form for «ris bak speilet» når barnet blir 18 år.

Videre kan det argumenteres med at å innføre en informasjonsplikt for myndighetene på nåværende tidspunkt vil innebære et inngrep i privatlivet som ikke er begrunnet i et dokumentert behov. En sanksjonsfri plikt ble nylig innført i bioteknologiloven. Før man vedtar nye regler som er en inngripen i familiesfæren, bør man gjøre seg noen erfaringer med hvordan foreldrenes informasjonsplikt faktisk fungerer. Man kan i første omgang oppfordre til åpenhet om barns opphav, og heller endre lovverket på sikt hvis man ser at barn ikke får informasjonen de har rett på.

Et annet moment er at myndighetene kun vil ha informasjon om de som er donorunntanget etter norsk lov, og ikke i utlandet. Det betyr at en informasjonsplikt for myndighetene reelt sett gjør forskjell på ulike grupper donorbarn.

Et informasjonsskriv fra myndighetene kan komme som en ubehagelig overraskelse om barnet ikke har fått informasjonen av foreldrene i forkant. Det kan ødelegge tillitsforhold mellom voksne og barn. Man kan også anta at det vil være mer skadelig dersom et slikt skriv kommer sent i barnets oppvekst.

På en annen side, er det en risiko for at barnet på andre måter kan oppdage at det er donorunntanget hvis verken foreldre eller myndigheter informerer. Bioteknologirådet har vist at det er eksempler på at man i voksen alder har oppdaget gjennom private slektskapstester at man er donorunntanget.²⁴ Slike private slektskapstester blir stadig mer utbredt.

Det kan videre argumenteres for at en opplysningsplikt for myndighetene i større grad vil sikre at barn får informasjon om at de er til ved donasjon. Viten om at informasjonen vil bli gitt til barnet på et bestemt tidspunkt i livet, kan motivere foreldre til ikke å utsette å gi informasjonen. Foreldrene vurderer når barnet er modent nok for denne informasjonen frem til brev kommer fra staten. En opplysningsplikt for myndighetene vil videre gi en harmonisering med adopsjonslovens regler, slik at donorunntangede likebehandles med adoptivbarn.

Hvis man mener at foreldrene skal ha en reell informasjonsplikt, kan det argumenteres for at myndighetenes informasjonsplikt er en naturlig forlengelse av denne plikten.

Bioteknologirådets anbefaling:

Et samlet Bioteknologiråd mener at det er viktig at foreldrene er åpne om donasjon.

Bioteknologirådets medlemmer Anne Ingeborg Myhr, Bente Sandvig, Geir Sverre Braut, Inge Lorange Backer, Kristin Solum Steinsbekk, Morten Magelssen, Raino S.E. Malnes, Synne Lerhol, Marianne Klungland Bahun, Cathrine Bjorvatn og Jacob Elster mener at åpenhet om unntagelsen er en fordel for alle parter, og at dagens regelverk med informasjonsplikt for foreldre er tilstrekkelig til å ivareta barnets interesse av informasjon. Ordningen bør evalueres etter en tid.

²⁴ Foreningen for donorunntangede i Norge. <https://www.duin.no/category/historie/>

Bioteknologirådets medlemmer Benedicte Paus, Bushra Ishaq, Ole Frithjof Norheim og Trine Hvoslef-Eide støtter barnelovutvalgets forslag om at myndighetene også skal opplyse barnet om at det har blitt til gjennom sæd- eller eggdonasjon. Dette vil i større grad sikre at barnet får informasjonen det har krav på.

4. Aldersgrenser for rett til informasjon om genetisk opphav og betydningen av private DNA-tester

Barneloven gir barnet rett til å skaffe seg kunnskap om hvem som er den biologiske faren fra de har fylt 18 år, uten at dette endrer det juridiske foreldreskapet. Utvalget foreslår å ikke endre denne aldersgrensen. Etter adopsjonsloven er aldersgrensen for retten til å vite om genetisk opphav også 18 år.

Sommeren 2020 vedtok Stortinget at barns rett til å få vite donors identitet etter bioteknologiloven skal senkes fra 18 til 15 år. Med denne endringen er ikke aldersgrensen for barns rett til å vite den samme i de tre lovene.

Bioteknologiloven og adopsjonsloven gir barn rett til kunnskap om henholdsvis donors og biologiske foreldres identitet, men kunnskapen kan ikke endre det juridiske foreldreskapet. Etter barneloven *kan* ny kunnskap om biologisk opphav gi både voksne og barn rett til å anlegge sak om det juridiske foreldreskapet. En konsekvens av å senke aldersgrensen er etter utvalgets syn at voksne kan bruke kunnskapen til å anlegge sak om det juridiske foreldreskapet uten at barnet selv ønsker dette.²⁵

Utvalget diskuterer parallellen til adopterte og donorunnfangedes rettigheter, men legger vekt på at lovene gjelder for ulike situasjoner. Donor vil for eksempel aldri kunne bli juridisk forelder. I tillegg påpeker utvalget at manglende samsvar mellom det biologiske og det juridiske foreldreskapet i situasjoner som reguleres av barneloven ofte skyldes utroskap eller uklarhet om seksuelle forhold.²⁶ Det kan tale for en høyere aldersgrense i barneloven.

Bioteknologirådets diskusjon – betydningen av private DNA-tester

Bioteknologirådet mener utvalget har belyst problemstillinger knyttet til ulike aldersgrenser for informasjon om biologisk opphav godt. Flertallet i utvalget gir gode grunner for sin konklusjon.

Bioteknologirådet har ikke tatt stilling til aldersgrensen for rett til å kjenne biologisk opphav etter barneloven da det er utenfor rådets mandat. Rådet vil imidlertid peke på at barnelovutvalget ikke har sett hen til den nye tilgangen på opplysninger om biologiske bånd som private DNA-tester har ført til.

Private DNA-tester er lett tilgjengelige på nett, uavhengig av når man etter loven har rett til å vite. Selskapene som selger tester har ulik aldersgrense, noen ned til 13 år. De private DNA-testene gjør det også mulig for barn å teste far dersom det har grunn til å være i tvil om slektskapet.

Forskere mener at de private slektskaps DNA-databasene i kombinasjon med andre kilder gjør det mulig å spore enkeltindivider ut til firmenning-leddet. Fagfolk ved Oslo universitetssykehus har beregnet at dersom 2 prosent av den norske befolkningen er i en database, så kan familieband til 90 prosent av alle nordmenn kunne kartlegges. I en uttalelse om høringen om ny bioteknologilov fra 2019 skrev Bioteknologirådet at «*så mange har nå bestilt en slik test at vi allerede i dag kan si at*

²⁵ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 138,139.

²⁶ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 139.

*tilnærmet alle i Norge kan spores opp».*²⁷ Testene blir stadig mer utbredt. Et mulig scenario er at opplysninger om hvem som er biologisk i slekt vil komme for en dag for alle, enten man søker slik informasjon eller ikke.

Private DNA-tester representerer også noe nytt ettersom de ikke bare gjør at opplysninger om slektskap har blitt mer tilgjengelige for den som aktivt søker slik informasjon, men også for den som ikke har grunn til å tro at far ikke er far. Disse kan få nye opplysninger om farskap og slektinger som en overraskelse. Informasjon om en person kan også komme via andre som tar en test. Det kan være via et eldre søsken eller et ukjent halv søsken som selv får vite dette gjennom en privat DNA-test.

Barnelovens regler om tidsfrister for endring av farskap kan også sees i sammenheng med utviklingen innenfor bruk av private DNA-tester. Tidsfrister for å anlegge søksmål om farskap har vært endret en rekke ganger, og det er etter gjeldende regelverk ingen frister. Barnelovutvalget foreslår nå å gjeninnføre tidsfrister for når tredjepersoner og de som er registrert som foreldre kan anlegge søksmål²⁸. Forslaget er blant annet at søksmål må reises innen ett år fra man fikk kunnskap om at en annen person kan være forelder. Det foreslås ingen tidsfrister for barnets mulighet til å reise søksmål. Målet er slik utvalget ser det; «at kunnskapen binder partene, og man unngår at parter som har visst om foreldreskapet i årevis, først anlegger sak ved konflikter, for eksempel ved samlivsbrudd»²⁹. Utvalget vektlegger stabile rammer for barnet³⁰. Bioteknologirådet vil i denne sammenheng også legge til at tidsfrister for å anlegge søksmål om farskap er av enda større betydning nå som informasjon om slektskap er blitt mer tilgjengelig gjennom private DNA-tester.

Barnelovens bestemmelser om DNA-tester gjelder situasjoner der man har en person å teste. Barnelovutvalget viser i ulike sammenhenger til denne begrensningen i loven. Norge praktiserte anonym sæddonasjon fram til 2005. Andre land tilbyr fortsatt anonym sæddonasjon, og norske kvinner kan reise utenlands for å få anonym donasjon. I slike tilfeller er det ingen regler som gir barnet rett til kjennskap til sitt biologiske opphav. Oppkomsten av private slektskapstester har imidlertid gitt en ny mulighet til å spore både halv søsken og donor. De private databasene kan være en kilde til å identifisere en far, eller peke i retning av en sannsynlig far indirekte via opplysninger om andre slektinger i databasen.

5. Surrogati i utlandet og etablering av morskap

Etter barneloven er mor den som føder barnet. Barnelovutvalget peker på at det i tiden fremover vil kunne oppstå tvister om morskap i Norge med utgangspunkt i tilfeller hvor norske par eller enslige inngår avtaler om surrogati i utlandet.³¹ Surrogati er forbudt ved norsk lov. En kvinne bosatt i Norge kan ikke få etablert rettslig morskap etter barneloven for barn født av surrogatmor i utlandet, selv om kvinnen har donert egg.³²

I dag åpner barneloven for at farskap og medmorskap kan etableres gjennom en erklæring fra far og medmor. En lignende mulighet for å anerkjenne morskap i barneloven finnes ikke. Etter norsk rett

²⁷ Bioteknologirådet 12.03.2019 Uttalelse: Oppfølging av barn unnfanget med donerte kjønnceller, <http://www.bioteknologiradet.no/filarkiv/2010/07/Oppf%C3%B8lging-av-barn-unnfanget-med-donerte-kj%C3%B8nnceller.pdf>

²⁸ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 137.

²⁹ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 137

³⁰ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 136.

³¹ NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 322.

³² NOU 2020: 14. Ny barnelov, s. 322.

kan morskap bare etableres ved at kvinnen selv føder barnet, eller ved at det gis tillatelse til adopsjon.

Bioteknologirådet vil peke på utfordringer knyttet til at barn som er blitt til ved surrogati i utlandet havner utenfor norsk lovverk. All den tid surrogati er forbudt etter norsk lov, etterlyser Bioteknologirådet en nærmere vurdering av hvordan hensynet til barnets beste i saker om surrogati i utlandet ivaretas. Dette kan eventuelt gjøres gjennom adopsjonsloven. Samtidig ser rådet at det er problematisk at en eventuell oppmykning av lovverket kan gi signaleffekt om at det er godtatt å inngå avtaler om surrogati i utlandet.

Med vennlig hilsen

Ole Frithjof Norheim
leder

Petter Frost
direktør

Saksbehandler: Anne Marit Ryen og Truls Petersen, seniorrådgivere